

Снежана С. Бркић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Brkcic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-4569-4635

НАЧЕЛО НЕПОСРЕДНОСТИ У СКРАЋЕНОМ КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ ПРЕМА ЗКП СРБИЈЕ ИЗ 2011. ГОДИНЕ (ДРУГИ ДЕО)* (Персонални и временски сегмент непосредности)

Сажетак: У фокусу овог рада су персонални и временски сегменти начела непосредности у скраћеном поступку према ЗКП Србије из 2011. године. Од правила о незаменљивости судија постоје два изузека у општем поступку, која се сходно примењују и у скраћеној процесној форми. Одредба чл. 507, ст. 3 ЗКП је једина посебна одредба везана за персонални судски сегмент непосредности, која је резервисана искључиво за скраћени поступак, и то у функцији његовог јачања.

У скраћеном поступку постоје два специфична одступања од правила о обавезном присуству оштраженог на главном претресу, док су преостала два моћна на основу сходне примене одредаба општег поступка. Суђење недошавшем и одбелом оштраженом није у суштини са чл. 33, ст. 4 Устава Републике Србије, нити са међународним правним документима. За разлику од општег кривичног поступка у коме се безизузејно захтева присуство овлашћеног тужиоца на главном претресу, у скраћеном поступку постоји један оправдан изузетак од тог правила, из разлога процесне целисходности.

Временски сегмент начела непосредности је боље заштићен у скраћеној процесној форми. О томе сведочи законска смерница да се главни претрес у скраћеном поступку по могућности доврши без прекидања, као и немогућности продужења законског рока за изрицање, објављивање и писмену изразу пресуде.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта Правног факултета у Новом Саду „Правна традиција и нови правни изазови“.

Аутор закључује да је највеће ограничење начела непосредности у скраћеном поступку везано за персонални стипраначки сејменї, док му највећу подршку пружа његов временски сејменї. Тиме се постиже да ово начело у скраћеном поступку на својеврстан начин балансира између захтева за његовим оживојворењем и захтева за његовим ограничењем, ради промовисања идеје ефикасности.

Кључне речи: *начело непосредности, скраћени поступак, недошавши ошћужени, одбегли ошћужени, констинуишеи и конценџрација процесних радњи.*

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Срж начела непосредности састоји се у обезбеђивању његовог структуралног и модалитетног сегмента.¹ Структурални сегмент непосредности подразумева императив о фази кривичног поступка у којој морају бити изведени докази који представљају чињеничну основицу за доношење пресуде. Овај сегмент налаже суду да своју пресуду заснује искључиво на доказима који су изведени на главном претресу, а не у некој претходећој фази поступка, у преткривичном поступку или у неком другом ванкривичном поступку. Модалитетни сегмент непосредности садржи у себи мало суптилнији захтев да ти докази на главном претресу буду и непосредно изведени, нпр. непосредним саслушањем оптуженог а не читањем записника о раније датом његовом исказу.

Иако су поменута два сегмента најбитнија за обезбеђење непосредности у кривичном поступку, ово начело не може да се реализује у пуном обиму без додатне подршке преко персоналног и временског сегмента. То је тако зато што је кривични поступак као правни однос комплексан, подразумева садејство три основна процесна субјекта и предузимање мноштва процесних радњи, организованих у различитим процесним фазама и стадијумима. И процесни субјекти и процесне радње као битни елементи реалистичке дефиниције кривичног поступка имају и просторну и временску димензију. Посматрано кроз призму захтева непосредности, просторност се „савлађује“ кроз инсистирање да основни процесни субјекти буду присутни у време и на месту извођења доказних радњи у оквиру главног претреса. С друге стране, кривични поступак је један динамички циљни правни однос, који подразуме-

¹ Више о томе вид. Снежана Бркић, „Начело непосредности у скраћеном кривичном поступку према ЗКП Србије из 2011. године (Први део: структурални и модалитетни сегмент непосредности)“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2024, 821-846.

ва кретање ка дефинисаном циљу (правилна примена кривичног материјалног права) а долажење до тог циља подразумева и одређено временско трајање. Непосредност посматрана кроз временску димензију захтевала би обезбеђивање континуитета и концентрације процесних радњи, односно што мањи протек времена између њих.

У овом раду бавићемо се начелом непосредности у скраћеном кривичном поступку према ЗКП Србије из 2011. године. Истраживање ове проблематике спровели смо у две фазе. У првој фази обрадили смо структурални и модалитетни сегмент начела непосредности у скраћеном поступку. Овај рад резултат је друге фазе тог истраживања, у којој смо се фокусирали на анализу персоналног и временског сегмента начела непосредности у скраћеном поступку. И овде ћемо најпре узети у обзир основна правила и изузетке у вези персоналног и временског сегмента непосредности у општој кривичнопроцесној форми, да бисмо после тога сагледали стање у том погледу у скраћеном поступку. Након те упоредне анализе моћи ћемо да дамо одговор на питање да ли је начело непосредности у свом персоналном и временском сегменту боље обезбеђено у скраћеној или у општој кривичнопроцесној форми.

У овом истраживању поћи ћемо од две хипотезе: 1) највеће ограничење начела непосредности у скраћеном поступку везано је за његов персонални страначки сегмент; 2) највећа подршка начелу непосредности у скраћеном поступку везана је за његов временски сегмент. Након потврђивања, односно оспоравања постављених хипотеза, покушаћемо да нађемо одговарајуће објашњење за констатовано стање. Истраживачка методологија на којој се заснива овај чланак почива на употреби општих логичких метода, позитивноправног метода а једним делом и историјскоправног метода.

2. ПЕРСОНАЛНИ СЕГМЕНТ НАЧЕЛА НЕПОСРЕДНОСТИ У СКРАЋЕНОМ ПОСТУПКУ

Кривични поступак схваћен као процесноправни однос одвија се између основних процесних субјеката (суда и странака), који су носиоци одвојених основних процесних функција (гоњења, одбране и суђења). Како су наведене процесне функције различите по својој суштини и правној природи, немају сви основни процесни субјекти исти правни положај. Управо због тога, захтеви персоналног сегмента начела непосредности не могу бити исти за све њих, што нам даје за право да га разложимо на персонални судски и персонални страначки сегмент непосредности.

2.1. Персонални судски сегмент начела непосредности

2.1.1. Присуство судије као претпоставка за одржавање главног претреса

Свакако да персонални судски сегмент начела непосредности рачуна са обавезним присуством суда у одговарајућем функционалном саставу у време и на месту одржавања главног претреса. Присуство неопходних лица представља неопходну претпоставку за одржавање главног претреса (чл. 377, ст. 1 ЗКП). Међу тим лицима на првом месту налази се судија појединац, односно судско веће и од правила да носилац судске функције мора да буде присутан на главном претресу не постоје никакви изузеци. То значи да се у случају недоласка на главни претрес судије или неког члана већа, односно судије појединца главни претрес неће одржати. Ако веће није у пуном саставу, председник већа, а у његовом одсуству, судија члан већа или судија кога председник суда одреди, саопштава да се главни претрес неће одржати (чл. 378 ЗКП).

Како би се уопште и могло замислити суђење без присуства судије? Никако.² Било би недопустиво да било који други (присутни) учесник кривичног поступка (нпр. записничар или овлашћени тужилац) преузме ту функцију на себе и посегне за предузимањем било које судске радње у поступку, са циљем надомештања изосталог судије и спречавања одлагања главног претреса. Записничар, све и када би хтео да ради нешто што не спада у опис његовог посла, није компетентан да руководи главним претресом и да саслушава оптуженог или испитује сведоке и вештаке, као ни да пази на регуларност поступка. Од приватног и супсидијарног тужиоца то се такође не би могло очекивати. Носилац јавнотужилачке функције би то вероватно знао да ради, али би тиме узурпирао судску функцију која му по закону не припада и тиме сигурно довео у питање објективно и непристрасно вођење поступка, с обзиром на чињеницу да као државни орган не ужива екстерну независност и да су његови суштински интереси супротни интересима оптуженог.³ Ово подозрење у објективност носиоца јавнотужилачке функције постоји без обзира на одредбу чл. 6, ст. 4 ЗКП, која га обавезује да непристрасно разјасни сумњу о кривичном делу за које спроводи службене радње, као и да са једнаком пажњом испитује чињенице које терете окривљеног и

² О суђењу без судије евентуално бисмо могли размишљати у некој перспективи, уколико би било могуће да ту функцију преузме вештачка интелигенција. Ми не бисмо били спремни да подржимо такав облик растерећења суда у овој правној области, због специфичне природе основног предмета кривичног поступка и деликатности судске функције.

³ Ово подозрење у објективност носиоца јавнотужилачке функције постоји без обзира на одредбу чл. 6, ст. 4 ЗКП, која га обавезује да непристрасно разјасни сумњу о кривичном делу за које спроводи службене радње, као и да са једнаком пажњом испитује чињенице које терете окривљеног и чињенице које му иду у корист.

чињенице које му иду у корист. У том смислу, чини нам се да су у праву они који сматрају да је овако дефинисана непристрасност тужиоца инкопатибилна самој природи контрадикторног поступка, те да се од тужиоца тражи врлина којој он није кадар да удовољи.⁴ Принцип „кадија те тужи, кадија ти суди“ био је одржив само у инквизиторском типу кривичног поступка, који на срећу, припада прошлости. Овакав став по питању забране кумулација тужилачке и судске функције у савременом праву важи подједнако не само за кривични поступак као целину, него и у погледу одржавања сваког појединог главног претреса. Такође, не би било прихватљиво да руковођење главним претресом преузме неко лице које није било укључено у конкретни кривични поступак а није ни изабрано за судију (нпр. судски приправник).

Ако би се у конкретном случају ипак одржао главни претрес којим би руководило било које од горе поменутих лица, такве процесне радње, иако материјално извршене, не би имале никакав правни значај. У овом контексту треба поменути и учење о непостојећим процесним радњама које је развијено у окриљу старије процесне теорије. Према том учењу, непостојеће процесне радње су једна врста процесне санкције због непостојања основних процесних претпоставки за вођење поступка,⁵ а оне се свode на непостојање битних елемената у појму процесног субјекта или у појму процесне радње.⁶ Одлука донета у таквом поступку никада не би могла да ступи на правну снагу, за разлику од одлуке која је донета у поступку у коме су повређена нека друга процесна правила, која представљају разлог за изјављивање правног лека.⁷ У овом последњем случају, пропуштање да се изјави правни лек, довешће до наступања правноснажности такве мањкаве одлуке. Напомињемо да поменуто учење о основним процесним претпоставкама и о непостојећим процесним радњама није нашло одјека у савременој науци кривичног процесног права, а није нашло упориште ни у савременом процесном законодавству.

2.1.2. Оцијѣа ѣравила о неѣрекидносѣи ѣрисусѣва судије и о њѣјовој незаменљивосѣи

За оживотворење начела непосредности није довољно присуство носиоца судске функције само приликом отварања заседања и објављивања почетка главног претреса. Потребно је да се испуне још два услова: а) да то присуство буде непрекидно, ма колико дуго трајао главни претрес (чл. 377, ст. 2 ЗКП) и

⁴ Страхиња Давидов, *Расѣрава о кривичном ѣосѣѣуѣу. Има ли ѣравде без исѣине?*, Нови Сад 2017, 175.

⁵ Иначе, основне процесне претпоставке треба разликовати од претпоставки за одржавање главног претреса.

⁶ Tihomir Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Beograd 1981, 9-10.

⁷ Ibidem, 290-291.

б) да се личност носиоца судске функције не мења током трајања главног стадијума поступка, ма колико пута главни претрес био одлаган (чл. 388, ст. 1 и 3 ЗКП). Правилном о непрекидности присуства судије и правилном о незаменљивости личности судије омогућава се директан и континуирани контакт носиоца судске функције са доказним субјектима, а тиме и примање непосредних чулних утисака приликом извођења доказа, што је битно за реализацију начела непосредности. И док прво правило не познаје никакве изузетке, ово друго правило у условима дугог трајања кривичног поступка не би могло бити апсолутно подржано, без штете по ефикасност поступка. Отуда савремена законодавства предвиђају један број изузетака од тог правила. Поставља се питање да ли таквих изузетака има у скраћеном поступку и да ли су они исти као и у општем поступку.

Одредбе чл. 377, ст. 2 ЗКП (правило о непрекидности присуства судије) и чл. 388, ст. 1 и 3 ЗКП (правило о незаменљивости личности судије) налазе се у глави XVIII ЗКП и односе се на општи кривични поступак, али се по основу чл. 495 ЗКП имају сходно примењивати и у скраћеном поступку. Да би се обезбедило непрекидно присуство судија на главном претресу, законодавац је предвидео и једну превентивну меру – одређивање допунских судија (чл. 359 ЗКП). Ако је у изгледу да ће главни претрес дуже трајати, председник већа може затражити од председника суда да одреди једног или двојицу судија, односно судија-поротника да присуствују главном претресу, како би заменили чланове већа у случају њихове трајније спречености. И иако многе друге процесне установе које се односе на нека овлашћења већа у општем кривичном поступку, могу сходно да се примењују и у скраћеном поступку,⁸ сматрамо да то није случај и са одредбом чл. 359 ЗКП. Мишљења смо да је интенција законодавца била да се установом допунских судија подржи персонални судски сегмент начела непосредности само у случајевима функционалне надлежности већа,⁹ зато што је код суђења у већу теже обезбедити императив непрекидног присуства судија на главном претресу. Како скраћени поступак увек води судија појединац, то значи да у њему није могуће одредити допунског судију, нити би то имало смисла.¹⁰ Уколико би у изрицању

⁸ Тада та овлашћења у скраћеном поступку врши судија појединац, који обједињује функције председника већа и функције самог већа. Њему припада процесна и дисциплинска власт према стгранкама и публици, он сам издаје наредбе, доноси решења и изриче пресуде (Мих. П. Чубински, *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије од 16 фебруара 1929 год.*, Београд 1933, 646).

⁹ То су првостепена суђења за кривична дела са прописаном казном затвора преко осам година (чл. 21, ст. 1, тач. 1 и 2 ЗКП), као и првостепена суђења у предметима у којима поступа јавно тужилаштво посебне надлежности (чл. 21, ст. 1, тач. 3 ЗКП) а другостепена суђења уколико се одвијају на претресу (чл. 21, ст. 2 ЗКП у вези са чл. 449 ЗКП).

¹⁰ Тако и Momčilo Grubač, Tihomir Vasiljević, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku, trinaesto izdanje – prema Zakoniku iz 2011.*, Београд 2014, 630; Горан П. Илић и други, *Коментар*

пресуде учествовао судија или судија поротник који није учествовао на главном претресу, то би представљало апсолутно битну повреду одредаба кривичног поступка из чл. 438, ст. 1, тачка 3 ЗКП.

2.1.3. *Одступања од правила о незаменљивости судије*

1. Пун волумен реализације начела непосредности консеквентно долази у колизију са начелом процесне економије.¹¹ Зато су савремена законодавства принуђена на својеврстан компромис између ова два начела. У нашем праву постоје два одступања од правила о незаменљивости судија на главном претресу. Оба се односе на општи кривични поступак, али се могу сходно применити и у скраћеном поступку. Основно је правило да одложени главни претрес који треба да се држи пред измењеним саставом већа или пред другим председником већа, мора почети изнова и сви докази морају бити поново изведени. Први изузетак од тог правила предвиђен је у чл. 388, ст. 1 ЗКП. Та одредба омогућава да се у случају измењеног састава већа на одложеном главном претресу уместо поновног испитивања сведока и вештака, изврши увид у записнике о њиховим исказима датим на ранијем главном претресу или да, по потреби, председник већа укратко изнесе садржину тих изјава или их прочита. О томе одлучује веће, након изјашњења странака, решењем против којег није дозвољена жалба. Други изузетак предвиђен је у чл. 388, ст. 4 ЗКП а односи се на случајеве у којима се одложени главни претрес држи пред другим председником већа. И овде веће може да поступи на исти начин као и у првом случају, дакле да се уместо поновног испитивања сведока и вештака, приступи посредном извођењу тих доказа. Постоје само две разлике: (а) законодавац у чл. 388, ст. 4 ЗКП наводи разлоге изузетног одступања од правила о незаменљивости судије у случају поступања пред другим председником већа: то су протек времена, заштита сведока¹² или други важни разлози; код одступања од тог правила у случају измењеног састава већа нису наведени никакви разлози;¹³ (б) решење већа о посредном извођењу доказа на одложеном главном претресу пред другим председником већа може се побијати посебном жалбом,¹⁴ за разлику од таквог решења које се доноси у

Законика о кривичном поступку, Београд 2012, 740; Саша С. Кнежевић, *Основна начела кривичног процесног права*, Ниш 2012, 195.

¹¹ Саша С. Кнежевић, *Кривично процесно право – општи део*, Ниш 2015, 73.

¹² Овај услов представља замену за посебно прописане поступке за заштиту сведока у скалду са чл. 102 до 112 ЗКП или у складу са Законом о програму заштите учесника кривичног поступка (Сл. гл. РС 85/2005).

¹³ Додуше, ова разлика је релативизована тиме што су разлози поменутог одступања у чл. 388, ст. 4 ЗКП наведени примера ради, на шта упућује формулација „и други важни разлози.“

¹⁴ О тој жалби одлучује ванпретресно веће из чл. 21, ст. 4 ЗКП.

случају измењеног састава већа. Одредбама чл. 388, ст. 1 и 4 ЗКП озбиљно се поткопава начело непосредности како у општем, тако и у скраћеном поступку. Оне омогућавају чак и такву крајност да потпуно ново веће (односно судија појединац у скраћеном поступку), које је само саслушало завршне речи странака, изрекне пресуду на основу резултата доказног поступка које је спровело друго веће.¹⁵ То значи да би у таквим случајевима суд у целости судио на основу списка а не на основу својих непосредних чулних утисака.

2. Једина посебна одредба која је везана за персонални судски сегмент начела непосредности а која се налази у оквиру главе XX ЗКП, што значи да је резервисана искључиво за скраћени поступак, налази се у чл. 507, ст. 3 ЗКП. Њоме је предвиђено поступање суда ако у току главног претреса судија појединац нађе да је за суђење надлежно веће. Тада ће се образовати веће а главни претрес ће почети изнова. Дакле, ова одредба је у потпуности на линији очувања начела непосредности и од тог правила нису предвиђени никакви изузеци. Ова одредба представља један облик процесног прилагођавања евентуалним променама правне квалификације дела на главном претресу.¹⁶ У оптужном акту дат је правилан чињенични опис кривичног дела, али је оно погрешно правно квалификовано, што је могуће зато што суд није везан тужиочевом правном квалификацијом дела датом у оптужном акту.

Треба напоменути да се ово решење примењује само на случајеве у којима измењена правна квалификација дела на главном претресу повлачи само потребу за бројнијим саставом суда. Ако у поменутом случају не би било формирано веће, него би судија појединац наставио поступак до краја и изрекао пресуду, то би представљало апсолутно битну повреду одредаба кривичног поступка из чл. 438, ст. 1, тачка 3 ЗКП, због непрописног састава суда. Ако би измена правне квалификације дела довела у питање и стварну надлежност суда, не би се приступало оваквом прилагођавању бројног састава суда, већ би се донело решење о одбацивању оптужног акта на главном претресу, у складу са чл. 416, ст. 1, тачка 1 ЗКП.

Примећујемо да је ЗКП из 2001. године предвиђао сличну одредбу о допуни већа и поновном започињању главног претреса и у случају када се у току главног претреса пред трочланим мешовитим већем покаже да чињенице на којима се заснива оптужба указују на кривично дело за чије је суђење надлежно велико мешовито веће (чл. 311 ЗКП/2001). Важећи ЗКП из 2011. године нема одредбу о допуни већа у општем кривичном поступку на нивоу трочлано веће – петочлано веће, али ако би се у пракси десио такав случај, свакако да би једино исправно било поступити на описани начин.¹⁷

¹⁵ М. Grubač, Т. Vasiljević, 666.

¹⁶ Снежана Бркић, Татјана Бугарски, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2024, 162.

¹⁷ Ibidem.

2.2. Персонални страначки сегмент начела непосредности

Начело непосредности има инструментални карактер. То значи да оно није само себи сврха, већ представља средство за постизање неких других циљева. Оно се установљава како у интересу суда (јер може допринети правилном утврђивању чињеничног стања), тако и у интересу странака (јер може допринети обезбеђивању њихове равноправности у поступку). Ова прва његова функција наглашенија је у европскоконтиненталним кривичним поступцима мешовитог типа, док је друга наведена функција карактеристичнија за англосаксонски (адверзијални) тип поступка. Ово начело, посматрано примарно кроз визуру странака, а не суда, показује се и као саставни део концепта правичног суђења.¹⁸ У том смислу постаје нарочито важан и његов персонални страначки сегмент, који налаже да обе странке обавезно присуствују на главном претресу. Од овог основног правила допуштени су одређени изузеци, који су различити за окривљеног и за овлашћеног тужиоца.

2.2.1. *Правило о обавезном присуству оптуженог на главном претресу*

1. У вези присуства оптуженог¹⁹ на главном претресу, основне смернице законодавцу дате су у чл. 33, ст. 4 Устава Републике Србије, који прокламује право окривљеног који је доступан суду да му се суди у присуству и истовремено забрањује његово кажњавање ако му није било омогућено да буде саслушан и да се брани. Ова уставна гаранција односи се само на лица оптужена за кривична дела, али не и за неке друге казнене деликте. Сличну одредбу налазимо и у чл. 13 ЗКП: окривљеном који је доступан суду може се судити само у његовом присуству, осим када је суђење у одсуству законом изузетно дозвољено. Други део ове законске одредбе унеколико је шири од уставне прокламације, јер забрањује изрицање било које кривичне санкције (а не само казне) окривљеном који је доступан а коме није било омогућено да буде саслушан и да се брани. Ако би се окривљеном ускратило право да буде саслушан, он би истовремено био лишен и низа других права, као што је право да испитује сведоке и вештаке, право да буде суочен са саокривљенима или

¹⁸ Vanja Bajović, "Načelo neposrednosti kao paradigma pravičnosti raspravnog procesnog modela", *Harmonius* 2020, 18.

¹⁹ У овом раду претежно ћемо користити израз оптужени, будући да се начело непосредности односи на фазу главног претреса. Наиме, према чл. 2, ст. 1, тачки 3 ЗКП, оптужени је лице против кога је оптужница потврђена и лице за које је поводом оптужног предлога, приватне тужбе или предлога за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења одређен главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције у скраћеном кривичном поступку. Термин окривљени (у ширем смислу) користимо у осталим случајевима, који су независни од било које процесне фазе.

сведоцима, право да у току суђења без одлагања реагује на изјаве и предлоге других процесних учесника, указује на уочене неправилности, да сам даје предлоге и објашњења, итд.²⁰ Овом уставном праву окривљеног суд удовољава самим тим што га уредно позива на главни претрес. Ако се окривљени не одазове уредном позиву суда, то значи да се одриче свог права да буде саслушан и да се брани, па би га суд могао осудити у његовом одсуству а да тиме не вређа поменуто уставно право.²¹

2. Међутим, треба имати у виду да присуство оптуженог на главном претресу није само у његовом интересу, већ и у интересу кривичног поступка.²² Независно од поменутог уставног права окривљеног, стоји његова дужност одазивања уредним позивима органа поступка као и обавештавања органа поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта, односно о намери да промени адресу пребивалишта или боравишта (чл. 70 ЗКП). Он има ту дужност без обзира на то што није дужан да се брани и да даје исказ. Треба имати у виду да исказ окривљеног има амбивалентну правну природу: он је не само средство одбране, него и доказно средство, а када је реч о доказном поступку, намећу се захтеви начела непосредности за укидањем сваког посредника између извора доказа и субјекта одлучивања, обезбеђујући тиме њихову аутентичност.²³ Отуда инсистирање на личном присуству оптуженог, наметање дужности одазивања позиву, као и третирање присуства окривљеног као једне од претпоставки за одржавање главног претреса, и то сваког главног претреса, а не само оног на коме је планирано да оптужени буде саслушан. Недолазак уредно позваног оптуженог на главни претрес производи штетне последице по њега. Његово присуство се тада обезбеђује мерама процесне принуде: наредбом за његово довођење (чл. 195 ЗКП)²⁴ а евентуално и решењем о одређивању притвора због очигледног избегавања да дође на главни претрес (чл. 211, ст. 1, тачка 1 ЗКП). Ако се довођење не би могло одмах извршити, веће ће одлучити да се главни претрес не одржи и наредити да се оптужени доведе на идући главни претрес (чл. 380, ст. 1 ЗКП). Да закључимо: право суда на принудно довођење уредно позваног оптуженог

²⁰ Г. П. Илић и други, 89.

²¹ Vladimir Bayer, *Jugoslavensko krivično procesno pravo, knjiga prva – Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava*, Zagreb 1982, 198.

²² Drago Radulović, *Krivično procesno pravo*, Podgorica 2009, 307.

²³ Неки аутори истичу да се елиминисање посредништва односи како на изворе личних, тако и на изворе материјалних доказа (Zagorka Simić Jekić, *Krivično procesno pravo SFRJ*, Beograd 1983, 148). Слично размишља и Bayer, наводећи да начело непосредности покрива и доказе исправама, захтевајући да се оне подносе суду у изворнику кад год је то могуће (V. Bayer, 196).

²⁴ Ако оптужени оправда изостанак пре него што довођење буде извршено, веће може опозвати наредбу за довођење и ослободити оптуженог обавезе да сноси трошкове који су настали услед неодржавања главног претреса (чл. 380, ст. 2 ЗКП).

који се није одазвао уредном позиву не извире из уставног права окривљеног да пре суђења буде саслушан и изложи своју одбрану. То право суда извире из права и дужности суда да оптуженог непосредно испита на главном претресу.²⁵

2.2.2. *Одступања од правила о обавезном присуству оптуженог на главном претресу*

Обавезност присуства оптуженог на главном претресу представља основно правило општег кривичног поступка, које се сходно примењује и у скраћеном поступку. Међутим, од тог правила постоји један број изузетака, који су у скраћеном поступку унеколико другачије постављени, а све са циљем да ову процесну форму учине флексибилнијом и бржом. Од укупно четири одступања у скраћеном поступку од правила да се главни претрес не може одржати без присуства окривљеног, једно одступање је резервисано искључиво за скраћени поступак (чл. 507, ст. 2 ЗКП); једно је унеколико модификовано решење општег поступка (чл. 506, ст. 6 ЗКП) а преостала два одступања могућа су на основу сходне примене одредаба опште кривично-процесне форме (чл. 381 и чл. 383, ст. 2 ЗКП у вези са чл. 495 ЗКП).

2.2.2.1. Одржавање главног претреса у случају недошавшег оптуженог

1. Прво изричито предвиђено одступање представља могућност одржавања главног претреса у случају тзв. недошавшег оптуженог (чл. 507, ст. 2 ЗКП). Недошавши оптужени јесте онај оптужени који је био уредно позван а није дошао на заказани главни претрес, нити је своје одсуство оправдао. Напомињемо да израз недошавши није законски, већ теоријски термин, који користе неки аутори са циљем једноставног и брзог разлучења од тзв. одбеглог окривљеног из чл. 381 ЗКП.²⁶ Иако то није изричито речено, сматрамо да је интенција законодавца била да се ова установа примењује само на случајеве својеволног и неоправданог изостанка оптуженог. Ако је оптужени из објективних разлога спречен да дође,²⁷ главни претрес не би могао да се одржи у његовом одсуству.²⁸ У том случају оптужени би требао благовремено да обавести суд о разлозима своје спречености и поднесе доказе о томе, да би судија одложио заказани главни претрес. Судија појединац у скраћеном поступку може одлучити да се главни претрес одржи у одсуству оптуженог

²⁵ Тако и V. Bayer, 198.

²⁶ Тако, нпр. Т. Vasiljević, 533; D. Radulović, 307; Momčilo Grubač, *Krivično procesno pravo*, Београд 2011, 498; Војислав Ђурђић, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2017, 131; Снежана Бркић, *Кривично процесно право I*, Нови Сад 2014, 69; С. С. Кнежевић (2012), 186.

²⁷ Нпр. болест, елементарна непогода, војна вежба, итд.

²⁸ Тако и Т. Vasiljević, 698; Ђ. Лазин, *Посебни и помоћни кривични процесни поступци*, Београд 1995, 29.

ако је испуњено неколико услова: а) да се поступак води за кривично дело за које је прописана новчана казна као главна казна или казна затвора до три године; б) да је оптужени уредно позван; в) да је оптужени пре тога био саслушан; г) да присуство оптуженог није нужно и д) да је пре доношења те одлуке узео изјаву о томе од овлашћеног тужиоца. Ова одредба примењује се и на претресу пред другостепеним судом (чл. 511, ст. 2 ЗКП). Овакво решење не постоји у општем, већ само у скраћеном поступку а оправдава се мањим друштвеним значајем кривичних дела, спречавањем злонамерног развлачења поступка од стране окривљеног, смањењем трошкова поступка, а понекад и тражењем самог окривљеног.²⁹

2. Ограничење примене ове установе на релативно лакша кривична дела било је неопходно након ширења подручја примене скраћеног поступка на кривична дела са прописаном казном затвора до осам година. Свакако да једно овакво одступање од општег правила не би било оправдано у суђењима за средње тешка и тешка кривична дела. У нашим ранијим процесним законима, када је вођење скраћене кривичне процедуре било резервисано за дела са прописаном новчаном казном као главном казном или казном затвора до три године, није било потребе да се суђење недошавшем окривљеном посебно условљава тежином кривичног дела.³⁰

Уредност позивања као услов за примену поменуте законске одредбе односи се како на садржину позива (чл. 191, ст. 2; чл. 355, ст. 3 и 7 и чл. 506, ст. 2 и 4 ЗКП), тако и на начин његовог достављања (чл. 355, ст. 4 и чл. 246 ЗКП). Иначе, легитимност ове установе, између осталог, почива и на томе да позив оптуженом у скраћеном поступку, поред општеобавезних састојака који се траже у сваком поступку, треба да садржи и упозорење да ће се главни претрес одржати и у његовом одсуству ако за то постоје законски услови из чл. 507, ст. 2 ЗКП. Дакле, за оптуженог евентуално одржавање главног претреса у његовом одсуству не сме да представља непријатно изненађење, него могућност са којом се он унапред мири, уколико из било којих разлога не дође на рочиште.³¹ У складу са наведеним, ако дође до измене оптужног

²⁹ Т. Vasiljević, 697; М. Grubač, 498. Тражење самог окривљеног да се главни претрес одржи у његовом одсуству помиње се нпр. у Законику о судском кривичном поступку Краљевине Југославије из 1929. године, у параграфу 373, ст. 2, који се односи на поступак пред судијом појединцем у окружном суду: „Ако оптуженик, коме је долазак на претрес немогућ или ванредно отежан, захтева да се претрес одржи у његовом одсуству па га судија ослободи од дужности да лично дође, или ако оптуженик не дође на главни претрес, премда му је позив лично достављен, може се претрес одржати и у његовом одсуству...”

³⁰ Тако, нпр. чл. 411, ст. 3 ЗКП из 1953. године (*Сл. лист ФНРЈ* бр. 40/53, *Сл. лист СФРЈ* БР. 50/67, 54/7 и 6/73); чл. 442, ст. 3 ЗКП из 1976. године (*Сл. лист СФРЈ* бр. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 и 3/90 и *Сл. лист СРЈ* бр. 27/92 и 24/94); чл. 445, ст. 3 ЗКП из 2001. године (*Сл. СРЈ* бр. 70/01).

³¹ Овде се подразумевају неоправдани разлози, јер у случају оправданог разлога оптужени увек може да издејствује одлагање заказаног рочишта (чл. 360 ЗКП).

акта из оптужнице у оптужни предлог а окривљени у позиву није упозорен да се главни претрес може одржати и у његовом одсуству, сматраће се да није био уредно позван и неће се моћи применити одредба чл. 507, ст. 2 ЗКП.³² Ово упозорење мора се дати и када се на самом главном претресу због његовог одлагања закажује нови главни претрес, само што се оно онда даје усмено и на записник.³³ Одржавање главног претреса у одсуству оптуженог који није био уредно позван, представљало би апсолутно битну повреду одредаба кривичног поступка из чл. 438, ст. 1, тачка 5 ЗКП.³⁴ Треба приметити да се у регулативи ове установе у ЗКП из 2011. године више не налази као алтернативни услов уредном позиву оптуженог – немогућност уручења позива због непријављивања суду промене адресе или боравишта. Тај услов више није био потребан, с обзиром на нову одредбу чл. 246, став 1 ЗКП, која предвиђа да ће се у случају немогућности достављања на пријављену адресу, окривљеном оставити обавештење да ће се писмено истаћи на огласној табли и по могућству, на интернет страници органа поступка. Тада ће се сматрати да је достављање извршено по протеклу рока од осам дана од дана истицања писмена.

3. Један од битних услова за примену ове одредбе је и тај да је оптужени претходно био саслушан и да његово присуство на главном претресу није нужно. Тиме се додатно легитимизује ова установа, мада претходно саслушање није морало бити захтевано од стране законодавца, посматрано са аспекта уставног права окривљеног да буде саслушан.³⁵ Већ је наведено да је то право оптуженог испоштовано самим достављањем уредног позива за главни претрес.³⁶ Дакле, судија не може одржати главни претрес у одсуству оптуженог који није саслушан, без обзира на то колико је кривично дело лако.³⁷ У одредби чл. 507, ст. 2 важећег ЗКП имплицитно је да законодавац полази од претпоставке да је присуство оптуженог нужно ако није био саслушан. Само у случају ако је оптужени био саслушан, судија додатно цени да ли је његово присуство ипак неопходно.³⁸ То је *quaestio facti* и зависи од процене судије да ли је оптуженом у довољној мери било омогућено да се изјасни о свим чињеницама и доказима.³⁹ Примера ради, присуство оптуженог на глав-

³² АСК Кж1 5151/10 од 24.12.2010; наведено према М. Грубац, Т. Вasiljević, 912.

³³ Окружни суд у Битољу Кж. 161/80, Билтен Врховног суда Македоније бр. 15/81, 12.; наведено према Ђ. Лазин, 29.

³⁴ Тако и Branko Petrić, *Komentar Zakona o krivičnom postupku, II knjiga*, Beograd 1986, 342.

³⁵ Давно је примећено да се овим додатним условом само отежава положај окривљеног и да у неким странним правима ова установа није постављена тако строго (Т. Vasiljević, 697). Наведимо и то да Законик о судском кривичном поступку Краљевине Југославије из 1929. године није захтевао да окривљени буде претходно саслушан у поступку пред судијом појединцем среског суда (параграф 389, ст. 2).

³⁶ Постоје и супротна мишљења (тако, нпр. М. Грубац, 498).

³⁷ Т. Vasiljević, 697; ВСЈ Кз. 165/56, наведено према М. Грубац, Т. Vasiljević, 912.

³⁸ Т. Vasiljević, 697.

³⁹ Ђ. Лазин, 30.

ном претресу биће неопходно ако оптужени није имао прилику да се изјасни о налазу и мишљењу вештака, ако је потребно његово суочење са саокривљеним или сведоком или ако га накнадно треба саслушати о неким новим околностима. Нека истраживања су показала да се судије одлучују за ову процесну могућност само онда када су одлучне чињенице несумњиво утврђене и углавном када дато признање окривљеног потврђују и други изведени докази.⁴⁰

Под саслушањем оптуженог подразумева се његово саслушање у кривичном поступку по истој кривичној ствари, извршено од овлашћеног органа и на формалан начин прописан Закоником. *Argumentum a contrario*, то значи да не долази у обзир његово саслушање обављено у дисциплинском или прекршајном поступку, нити у кривичном поступку који се води за неку другу кривичноправну ствар.⁴¹ Такође, не би се могло сматрати да је овај услов испуњен ако би оптужени пре главног претреса приложио поднесак са својом писаном одбраном или поднесак којим побија наводе оптужног акта или предлаже нове доказе, итд.⁴² Саслушање оптуженог могло је да буде обављено приликом предузимања појединих доказних радњи пре подизања оптужног предлога (чл. 499, ст. 2 ЗКП), на ранијем главном претресу који је био прекинут или одложен, пред вишим судом пре него што се огласио ненадлежним, итд.⁴³

Једну од новина која је уведена ЗКП-ом из 2011. године представља и одредба о обавези судије да узме изјаву овлашћеног тужиоца пре него што донесе одлуку о томе да ли ће одржати главни претрес у одсуству недошавшег оптуженог. „Узимање изјаве“ не треба изједначавати са саслушањем тужиоца, нити је треба схватити у смислу прибављања претходне тужиоачеве сагласности на поменуту одлуку поступајућег судије. Ослушкивање мишљења једне странке по неком процесном питању у складу је са начелом контрадикторности, а осим тога, такво поступање може олакшати разрешење евентуалне дилеме коју по том питању има судија.

2.2.2.2. Одржавање главног претреса у одсуству оптуженог из разлога процесне целисходности

Друго изричито предвиђено одступање представља изузетна могућност одржавања главног претреса у одсутности позваних странака из разлога процесне целисходности (чл. 506, ст. 6 ЗКП).⁴⁴ Судија-појединац који води

⁴⁰ Иван Илић, Мина Сремчев, „Одржавање главног претреса у скраћеном поступку без присуства окривљеног – теорија и пракса“ у: *Зборник радова са Међународне научне конференције „Правни принципи у савременом праву“*, Ниш 2024, 282.

⁴¹ Ђ. Лазин, 30.

⁴² Т. Vasiljević, 697.

⁴³ М. Grubač, 498; Ђ. Лазин, 29.

⁴⁴ Овако је ово одступање именовано код Снежана Бркић, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2010, 113.

скраћени поступак може тако да поступи ако оцени да би се, према доказима који се налазе у списима, очигледно морало донети решење којим се оптужба одбацује или одбијајућа пресуда. Слична одредба постоји и у оквиру регула опште кривичнопроцесне форме у чл. 383, ст. 1 ЗКП, с том разликом што је тамо таква могућност везана само за изостанак оптуженог или браниоца, али не и обе странке.

Овај изузетак од општег правила оправдавају интереси процесне економије. Инсистирање на присуству оптуженог као услову за одржавање главног претреса има смисла само ако то има неку своју сврху, а она се огледа, пре свега, у омогућавању правичног суђења и у склопу тога, у обезбеђивању права окривљеног на одбрану. Овде је потребно да се кумулативно испуне два услова: а) да је очигледно да ће се морати донети нека од наведених судских одлука; б) да та очигледност произлази из доказа који се налазе у спису. Наведени услови сведоче о легитимности овог одступања. Наиме, треба имати у виду да и одбијајућа пресуда (чл. 422 ЗКП) и решење о одбацивању оптужбе (чл. 416, ст. 1 ЗКП) спадају у тзв. формалне судске одлуке, којима се суд не упушта у мериторно одлучивање. Таквим одлукама оптужени ништа не губи. Њима се кривични поступак окончава на један формалан начин због постојања одређених процесних сметњи, које спречавају његов даљи ток који би био усмерен ка крајњем циљу – мериторном изјашњавању о (не)основаности кривичноправног захтева овлашћеног тужиоца. Разлика је само у томе што су те процесне сметње код одбијајуће пресуде трајне (неотклоњиве) а код решења о одбацивању оптужбе оне су привремене (отклоњиве). У првом случају делује начело *ne bis in idem* (чл. 4 ЗКП), а у другом не, тако да се само у другом случају по отклањању процесних препрека може несметано наставити кривични поступак.

Даље, законодавац наведене формалне судске одлуке спомиње у контексту неопходности, нужности њиховог доношења, а не тек као неку евентуалност, која би била под знаком питања, која би се можда могла десити а можда и не. Та нужност имплицирана је употребом глагола „морати“ и прилога за начин „очигледно“. Ову последњу реч треба појмити у духу емпиризма: очигледно је оно што је непосредно чулно дато,⁴⁵ што није спекулативно и што не отвара простор за било какве дилеме. Очигледно је оно што објективно постоји, што припада садашњости а не тек потенцијалној и непредвидивој будућности или, пак, превазиђеној и изгубљеној прошлости, која се више

⁴⁵ Тако, Драгољуб Дамњановић, „Проблем одређења и уважавања принципа очигледности у настави друштвених предмета“, *Насијава и васпитање* 4/1984, 552. Инспирацију за наведено тумачење израза „очигледно“ нашли смо у принципу очигледности, које је као златно правило дидактике формулисао Јан Амос Коменски, један од најзначајнијих педагога свих времена. Више о томе Лана Томчић, „Принцип очигледности кроз дело „Orbis sensualium pictus“, *Педагошка стварност* LXVI/2020, 45.

не би могла призвати и повратити. Према томе, одлучујући значај за поимање израза „очигледно“ има наша сензорна перцепција. На то основно полазиште треба надоградити нашу спознају о начину доношења одлука у судском поступку. Реч је о логичком процесу силогистичког закључивања, при чему горњу премису представља апстрактна правна норма, доњу премису утврђено чињенично стање,⁴⁶ док би закључак представљала изрека судске одлуке којом се манифестује заповест суда о примени права на конкретан случај.⁴⁷ Да би закључак био истинит, мора следити из ваљаних и истинитих премиса. Дакле, код овог одступања од општег правила о обавезном присуству оптуженог на главном претресу, ваљаност и истинитост доње премисе (утврђена процесноправно релевантна чињеница која представља одређену процесну сметњу) не доводи се у питање. Поврх свега, додаје се и услов да та очигледност произлази из доказа који се налазе у спису. То значи да не постоји потреба за извођењем неких нових доказа којима би се таква, донекле двојбена чињеница имала потврдити. Ако постојање те чињенице није несумњиво и ако би се морала додатно доказивати, онда не би било легитимно такве доказе изводити на главном претресу у одсуству оптуженог, јер би он тиме био лишен могућности да активно учествује у том мини доказном поступку. Дакле, у описаној ситуацији судија се већ налази пред свршеним чином и нема другог избора.

2.2.2.3. Одступања на основу сходне примене општих одредаба ЗКП

2.2.2.3.1. Суђење одбеглом оптуженом

1. Суђење у одсуству одбеглом оптуженом регулисано је у чл. 381 ЗКП у оквиру главе XVIII, која се односи на општу кривичнопроцесну форму. У теорији и у судској пракси је спорно да ли се та одредба може сходно примењивати и у скраћеном поступку, на основу чл. 495 ЗКП. Према једном мишљењу, то није могуће зато што у скраћеном поступку важе другачије одредбе које регулишу ову ситуацију, а које се налазе у чл. 507, ст. 2 ЗКП.⁴⁸ Ми сматрамо да се одредбе чл. 381 ЗКП и чл. 507, ст. 2 ЗКП односе на две потпуно различите правне ситуације које не искључују једна другу, тако да могу упоредо да егзистирају у скраћеном поступку.⁴⁹ Дакле, суђење недошавшем

⁴⁶ У контексту ове процесне установе, доњу премису би чиниле одговарајуће процесноправно релевантне чињенице (нпр. чињеница да је оптужени актом амнестије или помиловања ослобођен од кривичног гоњења, као разлог за доношење одбијајуће пресуде или чињеница да је код оптуженог наступило душевно обољење због којег не може да учествује у поступку, као разлог за одбацивање оптужбе).

⁴⁷ Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo – Prva knjiga: Institucije*, Zagreb 2000, 159. .

⁴⁸ ВСС, Кж1. бр. 2813/08 од 19.01.2009; наведено према Г. П. Илић и други, 994.

⁴⁹ Тако и Т. Vasiljević, 533; С. С. Кнежевић (2012), 192.

оптуженом могуће је само у скраћеном поступку, док је суђење одбеглом оптуженом могуће и у општој и у скраћеној кривичнопроцесној форми.

Чланом 381 ЗКП предвиђено је да оптуженом може да се суди у одсуству само када постоје нарочито оправдани разлози да му се суди иако је одсутан, под условом да је у бекству или није доступан државним органима. Решење о суђењу у одсуству доноси веће, на предлог тужиоца. Из законске формулације произлази да суђење одбеглом у одсуству може иницирати било који овлашћени тужилац.⁵⁰ Против тог решења допуштена је жалба која не одлаже његово извршење. Из овога следи да суд никада не може да приступи суђењу одбеглом оптуженом *ex officio*, већ само на основу тужiocеве иницијативе, али свакако треба да постоји сагласност њихових воља у том погледу. За разлику од суђења недошавшем оптуженом, који мора бити претходно саслушан, овде се такво претходно саслушање не тражи.

Може се сматрати да је оптужени у бекству ако често мења или крије своје боравиште или предузима друге мере да се оно не сазна,⁵¹ при чему је ирелевантно да ли се он налази у земљи или иностранству.⁵² Бекство као чињеница мора бити проверено. Отуда није довољно само да се адреса оптуженог води као непозната, јер је суд дужан да преко полиције настоји да прибави његову адресу.⁵³ Оптужени је недоступан државним органима када се до њега не може доћи, било из правних, било из стварних разлога.⁵⁴ Недоступан је нпр. странац који се налази у својој држави а не одазива се добровољно позиву нашег суда, с обзиром на то да наши државни органи нису овлашћени на предузимање радњи, поготово не радњи процесне принуде изван наше државне територије. Недоступан је и домаћи држављанин који се налази у страној држави, која одбија његову екстрадицију.⁵⁵ Међутим, погрешно би било сматрати недоступним сваког окривљеног који се налази у иностранству, а да пре тога нисмо исцрпили сва законска средства да бисмо дошли до њега.⁵⁶ Међу тим средствима налазе се и издавање потернице, као и тражење помоћи од иностраних полицијских органа.⁵⁷ Такође, не сматра се недоступним оптужени који се налази у притвору или на издржавању казне лишења слободе, јер он може да буде приведен на суђење.

⁵⁰ Тако и В. Ђурђић, 133. Међутим, било је неких примера у судској пракси у којима то право није било признато супсидијарном тужиоцу (С. С. Кнежевић (2012), 188).

⁵¹ М. Грубац, Т. Vasiljević, 654; С. Бркић (2010), 112.

⁵² Станко Бејатовић, *Кривично процесно право, према Законнику о кривичном процесу из 2011. године*, Београд 2016, 438; D. Radulović, 308.

⁵³ С. Бркић (2010), 112.

⁵⁴ С. С. Кнежевић (2012), 187.

⁵⁵ М. Грубац, Т. Vasiljević, 656.

⁵⁶ *ibidem*, 655; С. Бејатовић, 438.

⁵⁷ Саша Кнежевић, „Суђење у одсуству окривљеног“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 66/2014, 93.

Нарочито оправдани разлози нису наведени у законику ни егземплификативно, ни таксативно, па се морају процењивати у сваком конкретном случају. Под ту синтагму могли би се подвести како неки етички, тако и сасвим прагматички разлози. У првој групи налазио би се нпр. случај неког кривичног дела, које је с обзиром на своју тежину и/или начин извршења изазвало велико узнемирење јавности, тако да је из чисто моралних разлога пожељна реакција на њега званичном пресудом као актом друштвеног неодобравања тога дела. С друге стране, доношењем осуђујуће пресуде постигли би се и неки сасвим практични ефекти, јер би се спречило наступање застарелости кривичног гоњења а могло би се приступити и извршењу свих оних елемената пресуде који нису везани за личност и за присуство осуђеног (нпр. новчане казне, мере одузимања имовинске користи, имовинскоправног захтева).⁵⁸ Један од разлога за овакво суђење може бити и заштита интереса оштећеног.⁵⁹ У нашој судској пракси се управо опасност од наступања застарелости кривичног гоњења третира као нарочито оправдан разлог за суђење у одсуству у скраћеном поступку, без претходног саслушања оптуженог.⁶⁰

Будући да би једно такво суђење ипак представљало одступање од неких општих процесних начела, као што су начело једнакости оружја странака и начело контрадикторности, законодавац је на два начина обезбедио заштиту интереса одбеглог оптуженог: а) преко обавезног браниоца, којег оптужени мора имати од доношења решења о суђењу у одсуству, па док суђење у одсуству траје (чл. 74, тачка 4 ЗКП); б) преко могућности изузетног понављања кривичног поступка на захтев осуђеног у одсуству или његовог браниоца, без обавезе подношења нових чињеница и нових доказа, под условом да је такав захтев постављен у року од шест месеци од дана када се стекла могућност да му се суди у присуству (чл. 479-481 ЗКП).

2. Суђење одбеглом оптуженом у складу је са одредбом чл. 33, ст. 4 Устава РС, јер оптуженом није онемогућено да буде саслушан, већ се он сам практично одрекао саслушања тиме што је побегао или на други начин постао недоступан.⁶¹ Међународноправна регулатива о заштити људских права начелно прокламује право окривљеног да буде саслушан и да се сам брани и у том контексту не гледа благонаклоно на случајеве кривичног суђења без присуства окривљеног, мада такво суђење не искључује у потпуности. У том погледу постоје неке разлике између Међународног пакта о грађанским и политичким правима (МПГПП) и Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (ЕК). МПГПП је по овом питању експлицитан:

⁵⁸ М. Grubač, Т. Vasiljević, 656-657; С. Бејатовић, 438; С. Бркић (2010), 112; С. С. Кнежевић (2012), 187.

⁵⁹ Милан Шкулић, Татјана Бугарски, *Кривично процесно право*, Нови Сад 2015, 450.

⁶⁰ Тако, нпр. ВКС Кзз. 12/10 од 14.04.2010.

⁶¹ С. Бркић, Т. Бугарски, 137.

„Свако ко је оптужен за кривично дело има право да буде присутан на суђењу и да се брани сам или уз помоћ браниоца по сопственом избору...” (чл. 14, ст. 3д). Дакле, право окривљеног да буде присутан на суђењу овде се посматра као интегрални део његовог права на одбрану. Иако из наведене одредбе МПГПП произлази да би било недопустиво суђење у одсуству окривљеног, пракса Комитета за људска права ипак толерише такво суђење у изузетним случајевима, када то захтевају интереси правде.⁶² При томе се наглашава да праву окривљеног да присуствује суђењу одговара обавеза државног органа да окривљеног благовремено обавести о времену и месту суђења, да захтева присуство окривљеног и да га не удаљава неоправдано са суђења.⁶³ С друге стране, ЕК не наводи изричито право окривљеног да присуствује суђењу, али из праксе Европског суда произлази став да циљ и сврха чл. 6, ст. 1 и 3ц ЕК подразумевају лично присуство окривљеног на главном претресу.⁶⁴ И Европски суд толерише суђење у одсуству окривљеног у оправданим случајевима, након што је суд предузео све могуће процесне мере да обезбеди присуство окривљеног и у томе није успео.⁶⁵ Такође, наводи се да право окривљеног да присуствује суђењу може бити привремено ограничено ако он омета судски поступак у тој мери да суд сматра да би било несврхисходно да се суђење настави у његовом присуству. Од поменутог права окривљеног може се одступити и ако се оптужени не појави на суђењу, иако је о томе на време био обавештен, као и када се окривљени недвосмислено одрекне тог права, по могућности у писменој форми.⁶⁶ Иначе, могућност суђења у одсуству оптуженог карактеристише европскоконтиненталне поступке мешовитог типа, док таква опција најчешће не постоји у адверзијалним поступцима англосаксонског права.⁶⁷ Адверзијална процедура толерише одсуство оптуженог на главном претресу само ако он својим понашањем омета поступак или ако побегне пошто је суђење већ отпочело.⁶⁸ Неки аутори указују на различиту природу начела непосредности у адверзијалним и мешовитим поступцима,

⁶² С. С. Кнежевић (2012), 188.

⁶³ У једном предмету, Комитет за људска права је констатовао да је повређено право окривљеног да присуствује суђењу, када су власти издале позив за суђење само три дана пре његовог почетка, а да нису ни покушале да га доставе оптуженом, који је живео у иностранству и чија је адреса била позната (*Mbenge protiv Zaira* (16/1977), 25. mart 1983, 2 Odbane odluke 76, s. 78, наведено према *Pravično suđenje. Priručnik*, 142-143).

⁶⁴ Nuala Mole, Catharina Harby, *Pravo na pravično suđenje. Vodič za primenu člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Beograd 2003, 84.

⁶⁵ Colozza i Rubinat, 12. februar 1985, 89 Serija A 14, par 28; наведено према *ibidem*, 85. Више о овом предмету вид. код D. Krapac, 88.

⁶⁶ Poitrimol, пресуда од 23.11.1993, Series A, no. 277-A, бр. 29 и даље; наведено према Aleksandar Jakšić, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – Komentar*, Beograd 2006, 197.

⁶⁷ Милан Шкулић, *Кривичнио њроцесно њправо*, Београд 2014, 376.

⁶⁸ Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović, Mladenka Govedarica, *Krivično procesno pravo II*, Istočno Sarajevo 2021, 78. Више о начелу непосредности у англосаксонском праву:

што се може објаснити различитим методима утврђивања чињеница у тим поступцима.⁶⁹

2.2.2.3.2. Одржавање главног претреса у одсуству оптуженог који је проузроковао сопствену неспособност

Ово одступање представља новину која је уведена ЗКП-ом из 2011. године (чл. 383, ст. 2–4 ЗКП). Ако је оптужени проузроковао сопствену неспособност за учествовање на главном претресу, веће може решењем одлучити да се главни претрес одржи у одсуству оптуженог. Против тог решења допуштена је жалба која не одлаже његово извршење. Законодавац ни примера ради не наводи начине на које се оптужени може довести у такво стање да не може да прати главни претрес. Закључујемо да би се под то могло подвести нпр. довођење у стање алкохолне или наркотичке интоксикације.⁷⁰ Битно је да је таква неспособност проузрокована радњом самог оптуженог са циљем ометања тока главног претреса, а не радњом неког другог лица (нпр. дуго-трајним ускраћивањем ноћног одмора у притвору) или по природном току ствари (висока температура изазвана болешћу).⁷¹ Чињеница неспособности оптуженог утврђује се на основу налаза и мишљења вештака. У случају одржавања главног претреса у одсуству оптуженог по чл. 383, ст. 2 ЗКП, председник суда ће му поставити браниоца по службеној дужности. Оптужени мора имати браниоца од доношења решења да се главни претрес одржи у његовој одсуству, па до правноснажности решења којим суд утврђује престанак неспособности за учествовање на главном претресу (чл. 74, тачка 5 ЗКП). Битно је нагласити да главни претрес може да се одржи у одсуству оптуженог под наведеним условима, али не може и да се оконча без њега.⁷² То значи да би оптужени морао да буде присутан кад после доказног поступка дође на ред његова завршна реч, а у сваком случају пре него што председник већа објави да је главни претрес завршен (чл. 415, ст. 1 ЗКП).⁷³ Чим престану разлози због којих је оптужени одсутан, главни претрес ће се наставити у присуству оптуженог, након што га председник већа упозна са дотадашњим током и садржајем главног претреса.

Richard Vogler, “The Principle of Immediacy in English Criminal Procedural Law”, *ZStW* 1/2014, 239–247.

⁶⁹ А. А. Михайлов, “Виды нечлужности в уголовном процессе”, *Russian Journal of Criminal Law* 10/2017, 56.

⁷⁰ Тако и С. Бејатовић, 438; Милан Шкулић, *Основне новине у кривичном процесном праву Србије. Нови Законик о кривичном процесу Србије из 2011. године*, Београд 2013, 145.

⁷¹ М. Grubač, Т. Vasiljević, 661.

⁷² Зато ово одступање неки аутори именују као одржавање без завршавања главног претреса (С. Бејатовић, 438).

⁷³ М. Grubač, Т. Vasiljević, 661.

2.2.3. *Правило о обавезном присуству тужиоца на главном претресу и одсућања од већа*

Присуство овлашћеног тужиоца такође представља претпоставку за одржавање главног претреса (чл. 379 ЗКП). У општој кривичнопроцесној форми главни претрес никада не може да се одржи без присуства тужиоца. То је последица јачања доказне иницијативе странака и скоро потпуне доказне пасивизације суда. Различите су само правне последице недоласка уредно позваног тужиоца. Ако на главни претрес не дође носилац јавнотужилачке функције,⁷⁴ председник већа ће о томе обавестити надлежног главног јавног тужиоца и затражити да одмах одреди замену. Ако то није могуће, председник већа ће одредити да се главни претрес не одржи и о томе ће обавестити надлежног главног јавног тужиоца и Високи савет тужилаштва, који имају обавезу да обавесте суд о предузетим мерама. За разлику од правила о незаменљивости личности судије, личност носиоца јавнотужилачке функције може да се мења у току суђења.⁷⁵ Ако на главни претрес не дођу уредно позвани оштећени као тужилац или приватни тужилац, нити њихов пуномоћник, а изостанак нису оправдали, претпоставља се да су одустали од гоњења, па ће се поступак обуставити решењем већа. Међутим, приватни и супсидијарни тужилац могу у одређеном року издејствовати повраћај у пређашње стање, уколико су из оправданих разлога били спречени да дођу на главни претрес (чл. 226, тачка 2 ЗКП).

Од наведеног општег правила у погледу обавезног присуства тужиоца на главном претресу, у скраћеном поступку постоји један изузетак. Он је садржан у већ поменутој одредби чл. 506, ст. 6 ЗКП, према којој се главни претрес може одржати у одсућности позваних странака (што значи и тужиоца, а не само оптуженог), ако би се, према доказима који се налазе у списима, очигледно морало донети решење којим се оптужба одбацује или одбијајућа пресуда.

Упоређујући важеће одредбе о овом питању са одредбама наших ранијих процесних закона, уочавамо да ЗКП из 2011. године чини један квалитативни скок у погледу подршке персоналном страначком сегменту начела непосредности у скраћеном поступку. Наиме, наши ранији процесни закони имали су много либералније одредбе у погледу присуства тужиоца на главном претресу, које су доприносиле слабљењу начела непосредности. Главни претрес у скраћеном поступку могао се одржати у одсуству уредно позваног јавног тужиоца. У том случају оштећени је имао право да на главном претресу

⁷⁴ Неки аутори с правом указују на погрешну законску формулацију „ако не дође на главни претрес“, пошто у моменту када се то утврђује главног претреса још увек нема (В. Ђурђић, 130.

⁷⁵ Саша С. Кнежевић, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2019, 79.

заступа оптужбу у границама оптужног предлога. Како недолазак јавног тужиоца на главни претрес није подразумевао његов одустанак од гоњења, то и поменути ангажман оштећеног није значио преузимање гоњења и стицање својства супсидијарног тужиоца. Међутим, у том случају, оштећени је добијао право да у својству тужиоца изјави жалбу против пресуде, без обзира да ли се жали и јавни тужилац. Главни претрес могао се одржати и ако не дође оштећени као тужилац или приватни тужилац, ако је суду поднео предлог да се главни претрес одржи у његовом одсуству.⁷⁶

3. ВРЕМЕНСКИ СЕГМЕНТ НАЧЕЛА НЕПОСРЕДНОСТИ У СКРАЋЕНОМ ПОСТУПКУ

3.1. О значају временског сегмента начела непосредности

1. Начело непосредности почива на укидању сваког посредника између извора доказа и субјекта који треба да донесе одлуку, а који би онемогућавао или ограничавао примање непосредних чулних утисака у доказном поступку. То посредништво које би могло угрозити несметани и квалитетни проток информација у току поступка може се јавити у интерполирању неког другог органа или субјекта на релацији радње доказивања – радње одлучивања или у раздвајању поменутих радњи фактором који се зове време, а које карактерише непримерено дуго трајање. Чак и ако обезбедимо да се сви докази непосредно изводе на главном претресу пред истим судијом који ће донети и пресуду, тиме не гарантујемо и апсолутно оживотворење начела непосредности. Додатну подршку том начелу пружиће настојање законодавца и суда да се држи под контролом и временски фактор. Отуда можемо говорити о посебном, временском сегменту начела непосредности.⁷⁷

Временски сегмент начела непосредности почива на два инструмента, континуитету и концентрацији процесних радњи. Континуитет би подразумевао настојање да се суђење обави на једном рочишту, без његовог прекидања и одлагања, а ако то није могуће, на више рочишта са што мањим протеком времена између њих.⁷⁸ Континуираности доприноси и тежња да

⁷⁶ Чл. 411, ст. 1-2 ЗКП из 1953. године; чл. 442, ст. 1-2 ЗКП из 1976. године; чл. 445, ст. 1-2 ЗКП из 2001. године.

⁷⁷ И неки други аутори препознају значај овог аспекта непосредности и обрађују га као посебну врсту непосредности, коју називају временском непосредношћу (Mihajlo Dika, “О načelu neposrednosti u parničnom postupku *de lege lata* uz neke projekcije *de lege ferenda*”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 4/2008, 911; Gordana Stanković, “Načelo neposrednosti: konkretizacija načela u Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku”, *Pravni informator* 3/2010, 4).

⁷⁸ Снежана Бркић, „Опште теоријске поставке о начелу непосредности у кривичном поступку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Сагу* 1/2022, 40.

се пресуда изриче непосредно по завршеном главном претресу или са краћим одлагањем. Концентрација процесних радњи повезана је са деобом кривичног поступка на стадијуме и фазе, при чему се неке процесне радње морају предузети у датом стадијуму, док би супротно поступање обично било праћено одговарајућом процесном санкцијом.⁷⁹ Сваки дисконтинуитет у вршењу процесни радњи објективно се рефлектује на остваривање начела непосредности.⁸⁰ Када начело непосредности не би обухватало и поменути временски елемент, судећи суд био би у сличној ситуацији као и када се докази посредно изводе. Дакле, када би временски интервал између два одложена главна претреса могао да буде неограничен и када би фаза доношења и писмене израде пресуде могла бескрајно да се одуговлачи, изгледали би или би се потпуно изгубили непосредни чулни утисци судије. То би најчешће имало за последицу да судија буде принуђен да освежава своју меморију читањем списка (овог пута свог, а не туђег), што би се могло уподобити са случајевима посредног извођења доказа на главном претресу на основу чл. 406 ЗКП, односно са одступањем од модалитетног сегмента начела непосредности. Наиме, многа истраживања у области психологије памћења показала су да временски фактор итекако може негативно да утиче на нашу меморију, било у смислу губљења једног дела похрањених информација из наше свести, било у смислу искривљавања првобитно запамћеног материјала услед тзв. интерференције.⁸¹ У психологији се под интерференцијом подразумева мешање и сукобљавање било којих психичких садржаја, са смањењем амплитуда њиховог деловања, али не и психолошке динамике у целини.⁸² У контексту когнитивних способности, о интерференцији се говори у смислу негативног уплива накнадно опажених и запамћених информација на првобитно похрањени садржај у нашој меморији.⁸³

3.2. Временски сегмент начела непосредности у општем поступку

1. Општа смерница суду у погледу економисања временом у кривичном поступку садржана је у одредби чл. 14, ст. 1 ЗКП, према којој је суд дужан

⁷⁹ Miodrag N. Simović, Vladimir M. Simović, Mladenka Govedarica, *Krivično procesno pravo. Uvod i opšti dio*, Бићац 2021, 183.

⁸⁰ Саша С. Кнежевић, *Кривично процесно право – општи део*, Ниш 2015, 73.

⁸¹ Појам интерференције је у психологију продро по аналогiji са схватањем интерференције у физици. У физици се под интерференцијом подразумева сустизање двају или више таласних кретања са различитим дужинама или фазама и међусобно поништавање (смањивање) амплитуда (Драган Крстић, *Психолошки речник*, Београд 1996, 259). Слично и Милан Вујаклија, *Лексикон стварних речи и израза*, Београд 1980, 358. Међутим, за разлику од физике, где интерференција може имати и позитиван и негативан предзнак, у психологији се интерференција углавном помиње у негативном контексту.

⁸² Д. Крстић, 259.

⁸³ Bartlett (Бартлет), наведен према Никола Рот, *Општи психологија*, Београд 1976, 119.

да кривични поступак спроведе без одуговлачења и да онемогући сваку злоупотребу права усмерену на одуговлачење поступка. То је у складу са правом окривљеног на суђење у разумном року, које је прокламовано у најважнијим међународним документима.⁸⁴ Осим тога, постоје још две начелне одредбе које указују на потребу и обавезу хитног поступања у одређеним врстама предмета: а) хитност поступка који се води против притвореног окривљеног (чл. 14, ст. 2 ЗКП) и б) дужност најхитнијег поступања свих органа који учествују у малолетничком поступку, односно органа од којих се траже обавештења, извештаји или мишљења (чл. 56 ЗМ)⁸⁵. Поменута општа дужност суда конкретизована је у низу других законских одредаба.⁸⁶ Наведене одредбе из општег дела ЗКП сходно се примењују и у скраћеном поступку, док је одредба чл. 56 ЗМ ирелевантна за скраћени поступак, пошто се малолетницима не може судити у скраћеној кривичнопроцесној форми. Ми ћемо се у овом раду осврнути само на оне законске одредбе које су непосредно везане за временски сегмент начела непосредности у контексту захтева за континуитетом и концентрацијом процесних радњи, а у вези са прекидањем и одлагањем главног претреса, као и у вези са роковима за доношење, објављивање и писмену изразу пресуде.

2. Свестан животне реалности да се у највећем броју случајева главни претрес неће моћи окончати на једном једином рочишту, било због сложености чињеничног стања, било због процесних разлога, законодавац је предвидео две установе – прекид главног претреса (чл. 386 ЗКП) и одлагање главног претреса (чл. 387 ЗКП). Прекид главног претреса подразумева краћи застој започетог главног претреса⁸⁷ а одлагање главног претреса – дужи застој, из разлога који спречавају да се главни претрес заврши на једном рочишту.⁸⁸ Треба приметити да се у нашем праву до законских измена из 2009. године водило рачуна о протеклу времена између започетог и настављеног главног претреса, који није могао бити дужи од три месеца (чл. 309, ст. 3 ЗКП/2001). Уколико је то време било дуже од три месеца, главни претрес је морао почети изнова. Законским изменама из 2009. године поменута одредба је брисана, тако да се више уопште не води рачуна о временском интервалу између два рочишта за главни претрес у истом предмету. Такво решење задржано је и у важећем ЗКП, што баш не погодује реализацији начела непосредности, јер временски размак између два главна претреса може нпр. бити и годину дана а да та чињеница не повлачи за собом обавезу започињања

⁸⁴ Чл. 14, ст. 3ц МПГПП; чл. 5, ст. 3 ЕК.

⁸⁵ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (*Службени гласник РС*, бр. 85/05).

⁸⁶ Вид. С. Бркић (2014), 77.

⁸⁷ Прекид главног претреса може трајати најдуже 15 дана.

⁸⁸ С. Бркић, Т. Бугарски (2024), 159.

главног претреса из почетка. ЗКП садржи само обавезу председника већа да о сваком одлагању које траје дуже од 60 дана, обавести председника суда (чл. 388, ст. 6 ЗКП). Опште одредбе о прекидању и одлагању главног претреса сходно се примењују и у скраћеном поступку, па и по питању непостојања никаквог временског ограничења између два одложена рочишта за главни претрес. Међутим, у контексту поменутог сазнања, треба указати на значај једне посебне одредбе која се односи искључиво на скраћени поступак а која може утицати на ублажавање наведеног потенцијалног поткопавања временског сегмента начела непосредности у судској пракси. То је одредба чл. 507, ст. 1 ЗКП, према којој главни претрес у скраћеном поступку почиње објављивањем главне садржине оптужног предлога или приватне тужбе и довршава се по могућности без прекидања. Насупрот томе, имамо одредбу чл. 385, ст. 2 ЗКП у општем кривичном поступку, према којој се главни претрес одржава непрекидно током радног времена једног или више узастопних радних дана.

3. Пресуда у скраћеном поступку изриче се и објављује одмах по завршетку главног претреса (чл. 507, ст. 4 ЗКП). Дакле, овде није предвиђена могућност одлагања тог чина, за разлику од општег поступка, у коме се изрицање и објављивање пресуде може одложити највише за три дана, а у нарочито сложеним предметима највише за осам дана (чл. 425, ст. 2 ЗКП).

Рок за писмену израду и достављање пресуде у скраћеном поступку је 15 дана од дана објављивања (чл. 507, ст. 4 ЗКП). Исти рок је предвиђен и у општем поступку, али од њега постоје два изузетка (чл. 427, ст. 1 ЗКП). Први изузетак се огледа у законском установљењу двоструко дужег рока (30 дана) у предметима за које је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Други изузетак је резервисан за нарочито сложене предмете, у којима председник већа може затражити од председника суда да одреди дужи рок за писмену израду и достављање пресуде.

Из горе наведене упоредне анализе релевантних одредаба општег и скраћеног кривичног поступка произлази да је временски сегмент начела непосредности у скраћеном поступку наглашенији него у општем поступку, односно да је у том погледу начело непосредности боље заштићено у скраћеној процедури.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

1. Персонални сегмент начела непосредности треба посматрати одвојено за суд и за странке, зато што су они носиоци суштински различитих основних процесних функција.

Присуство судије је неопходна претпоставка за одржавање главног претреса. У вези са начелом непосредности постављају се још два услова која

важе како у општој, тако и у скраћеној кривичнопроцесној форми: непрекидност присуства судије и незаменљивост личности судије на главном претресу. Установа допунских судија као превентивна мера за обезбеђивање начела непосредности у општем кривичном поступку, не може се сходно примењивати у скраћеној процедури.

Правило о незаменљивости судија захтевало би да одложени главни претрес пред измењеним саставом судског већа почне изнова. Од тог правила постоје два изузетка у општем кривичном поступку, која могу сходно да се примењују и у скраћеном поступку. Они се односе на поступање пред измењеним саставом судског већа, односно пред другим председником већа на одложеном главном претресу. У оба случаја не морају се поново испитивати сведоци и вештаци, већ се уместо тога може извршити увид у записнике са њиховим ранијим исказима. Овим одступањима озбиљно се поткопава начело непосредности. Ова два изузетка се у скраћеној кривичнопроцесној форми сливају у само један, због надлежности судије појединца за вођење тога поступка. Управо из тог разлога, у скраћеном поступку лакше је обезбедити оживотворење начела непосредности. Једина посебна одредба која је резервисана искључиво за скраћени поступак а односи се на персонални судски сегмент непосредности, налази се у чл. 507, ст. 3 ЗКП. Њоме је предвиђено поступање суда ако у току главног претреса судија појединац нађе да је за суђење надлежно веће. Тада ће се образовати веће а главни претрес мора почети изнова, чиме се афирмише начело непосредности.

2. Доследно спровођење персоналног страначког сегмента начела непосредности захтевало би и обавезно присуство странака на главном претресу. Од тог правила постоји један број изузетака, који су у скраћеном поступку унеколико шире постављени у односу на општи поступак, а све са циљем да ову посебну процесну форму учине флексибилнијом и бржом. Од укупно четири одступања од овог правила у скраћеном поступку, једно је резервисано искључиво за скраћени поступак (суђење недошавшем оптуженом из чл. 507, ст. 2 ЗКП); друго је унеколико модификовано решење из општег поступка (суђење у одсуству странака из разлога процесне целисходности из чл. 506, ст. 6 ЗКП); а преостала два одступања су могућа на основу сходне примене одредаба опште кривичнопроцесне форме (суђење одбеглом оптуженом из чл. 381 ЗКП и суђење у одсуству оптуженог који је проузроковао своју неспособност из чл. 383, ст. 2 ЗКП).

Легитимизирајући фактори за сва четири одступања налазе се у законским условима за њихову примену. Посебно треба нагласити да суђење недошавшем и одбеглом оптуженом није у супротности са чл. 33, ст. 4 Устава Републике Србије, нити са најважнијим међународноправним документима о заштити основних људских права, који толеришу извесне изузетке уколико то захтевају интереси правде. Додатну заштиту интереса одбеглог оптуженог

коме се суди у одсуству, пружају обавезност стручне одбране, као и могућност изузетног понављања кривичног поступка без подношења нових чињеница и нових доказа.

За разлику од општег кривичног поступка у коме се безизузетно захтева присуство овлашћеног тужиоца на главном претресу, у скраћеном поступку постоји један изузетак од тог правила, из разлога процесне целисходности. Иначе, ЗКП из 2011. године у том погледу има много строже одредбе у поређењу са нашим ранијим процесним законима, што је у функцији заштите начела непосредности.

3. Временски сегмент начела непосредности подразумева обезбеђивање континуитета и концентрације процесних радњи, нарочито у вези са прекидањем и одлагањем главног претреса, као и са роковима за доношење, објављивање и писмену израду пресуде. Нажалост, ЗКП Србије из 2011. године више не води рачуна о временском интервалу између одложеног и настављеног главног претреса, чиме се додатно поткопава начело непосредности. Из упоредне анализе временског аспекта непосредности у општем и у скраћеном поступку, произлази да је начело непосредности у том погледу боље заштићено у скраћеној процесној форми. О томе сведоче две групе одредаба: 1) законска смерница да се главни претрес у скраћеном поступку по могућности доврши без прекидања; 2) одредбе о роковима за изрицање, објављивање и писмену израду пресуде, који су идентични са роковима у општем кривичном поступку, али од којих нису предвиђени никакви изузеци, за разлику од општег поступка.

4. Ово истраживање показало је да су потврђене обе постављене хипотезе: највеће ограничење начела непосредности у скраћеном поступку везано је за персонални страначки сегмент, док му највећу подршку у скраћеном поступку пружа његов временски сегмент. То су истовремено и две највеће разлике у поређењу са ограничењем, односно оживотворењем овог начела у општој кривичнопроцесној форми. Таква, на први поглед контрадикторна, законска решења дају се објаснити карактером скраћеног поступка као посебне упрошћене процесне форме. Он је резервисан за суђење релативно лакших и једноставнијих кривичних дела, тако да на обликовање његове физиономије у већој мери може утицати идеја процесне економије, односно захтев за ефикаснијим поступањем. Управо кроз ту призму можемо објаснити наведену контрадикторност. У таквим предметима не мора се увек инсистирати на обавезном присуству оптуженог на главном претресу, уколико су његови интереси довољно заштићени постављеним законским условима и додатним гаранцијама. С друге стране, у пракси је лакше обезбедити императив за континуитетом и концентрацијом процесних радњи код таквих предмета, зато што не треба очекивати бесомучно одлагање великог броја главних претреса и зато што, по правилу, најчешће не постоји реална потреба за

пробијањем редовних рокова за објављивање и писмену израду пресуде. Тиме се постиже да начело непосредности у скраћеном поступку на својеврстан начин балансира између захтева за његовим оживотворењем и захтева за његовим ограничењем, ради промовисања идеје ефикасности.

Такође, треба приметити да нека ограничења начела непосредности у општем кривичном поступку, иако се сходно примењују и у скраћеном поступку, *de facto* имају ублажени ефекат захваљујући искључивој надлежности судије појединца за вођење скраћеног поступка.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

I. Библиографски извори

- Bajović Vanja, "Načelo neposrednosti kao paradigma pravičnosti raspravnog procesnog modela", *Harmonius* 2020.
- Bayer Vladimir, *Jugoslavensko krivično procesno pravo, knjiga prva – Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava*, Zagreb 1982.
- Бејатовић Станко, *Кривично процесно право, према Законiku о кривичном поступку из 2011. године*, Београд 2016.
- Бркић Снежана, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2010.
- Бркић Снежана, *Кривично процесно право I*, Нови Сад 2014.
- Бркић Снежана, „Опште теоријске поставке о начелу непосредности у кривичном поступку“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2022.
- Бркић Снежана, „Начело непосредности у скраћеном кривичном поступку према ЗКП Србије из 2011. године (Први део: структурални и модалитетни сегмент непосредности)“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2024.
- Бркић Снежана, Бугарски Татјана, *Кривично процесно право II*, Нови Сад 2024.
- Vasiljević Tihomir, *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, Beograd 1981.
- Vogler Richard, "The Principle of Immediacy in English Criminal Procedural Law", *ZStW* 1/2014.
- Вујаклија Милан, *Лексикон стираних речи и израза*, Београд 1980.
- Grubač Momčilo, *Krivično procesno pravo*, Beograd 2011.
- Grubač Momčilo, Vasiljević Tihomir, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku, trinaesto izdanje – prema Zakoniku iz 2011.*, Beograd 2014.
- Давидов Страхиња, *Расправа о кривичном поступку. Има ли правде без истине?*, Нови Сад 2017.
- Дамњановић Драгољуб, „Проблем одређења и уважавања принципа очигледности у настави друштвених предмета“, *Насиља и насиље* 4/1984.
- Dika Mihajlo, "O načelu neposrednosti u parničnom postupku *de lege lata* uz neke projekcije *de lege ferenda*", *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 4/2008.
- Ђурђић Војислав, *Кривично процесно право- посебни део*, Ниш 2017.
- Илић Иван, Сремчев Мина, „Одржавање главног претреса у скраћеном поступку без присуства окривљеног – теорија и пракса“ у: *Зборник радова са Међу-*

народне научне конференције „Правни принципи у савременом праву“, Ниш 2024.

Илић П. Горан и други, *Коментар Законика о кривичном поступку*, Београд 2012.

Jakšić Aleksandar, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – Komentar*, Београд 2006.

Кларас Davor, *Kazneno procesno pravo – Prva knjiga: Institucije*, Zagreb 2000.

Кнежевић С. Саша, *Основна начела кривичног процесног права*, Ниш 2012.

Кнежевић С. Саша, *Кривично процесно право – општи део*, Ниш 2015.

Кнежевић С. Саша, *Кривично процесно право – посебни део*, Ниш 2019.

Кнежевић Саша, „Суђење у одсуству окривљеног“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 66/2014.

Крстић Драган, *Психолошки речник*, Београд 1996.

Лазин Ђорђе, *Посебни и помоћни кривични поступци*, Београд 1995.

Михайлов А. А., “Виды нечлadderственности в уголовном процессе”, *Russian Journal of Criminal Law* 10/2017.

Mole Nuala, Harby Catharina, *Pravo na pravično suđenje. Vodič za primenu člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Београд 2003.

Petrić Branko, *Komentar Zakona o krivičnom postupku, II knjiga*, Београд 1986, *Pravično suđenje. Priručnik*, Београд 2001.

Radulović Drago, *Krivično procesno pravo*, Podgorica 2009.

Рот Никола, *Општи психологија*, Београд 1976.

Simić Jekić Zagorka, *Krivično procesno pravo SFRJ*, Београд 1983.

Simović N. Miodrag, Simović M. Vladimir, Govedarica Mladenka, *Krivično procesno pravo. Uvod i opšti dio*, Bihać 2021.

Simović N. Miodrag, Simović M. Vladimir, Govedarica Mladenka, *Krivično procesno pravo II*, Istočno Sarajevo 2021.

Stanković Gordana, “Načelo neposrednosti: konkretizacija načela u Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku”, *Pravni informator* 3/2010.

Томчић Лана, „Принцип очигледности кроз дело „Orbis sensualium pictus“, *Педагошка стварност* LXVI/2020.

Чубински Мих. П., *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије од 16 фебруара 1929 год.*, Београд 1933.

Шкулић Милан, *Кривично процесно право*, Београд 2014.

Шкулић Милан, *Основне новине у кривичном процесном праву Србије. Нови Законик о кривичном поступку Србије из 2011. године*, Београд 2013.

Шкулић Милан, Бугарски Татјана, *Кривично процесно право*, Нови Сад 2015.

II. Прописи

Устав Републике Србије (Службени гласник РС бр. 98/2006, 115/2021)

Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, са додатним протоколима бр. 4, 6, 7, 11, 12 и 13 (Службени лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 – испр. и Службени гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/10 и 10/15)

Међународни пакт о грађанским и политичким правима (Службени лист СФРЈ бр. 7/71; Службен лист СРЈ – Међународни уговори бр. 4/2001)

Законик о кривичном поступку из 2011. године (*Службени йласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – одлука Уставног суда и 62/21 – одлука Уставног суда)

Законик о кривичном поступку из 2001. године (*Службени лисй СРЈ*, бр. 70/01 и 68/02 и *Службени йласник СР*, бр. 58/04, 85/05, 85/05 – др. закон, 115/05, 49/07, 20/09 – др. закон, 72/09 и 76/10)

Закон о кривичном поступку из 1976. године (*Службени лисй СФРЈ* бр. 4/1977, 14/1985, 74/1987, 57/1989 и 3/1990 и *Службени лисй СРЈ* бр. 27/1992 и 24/1994).

Законик о кривичном поступку из 1953. године (*Службени лисй ФНРЈ* бр. 40/53, *Сл. лисй СФРЈ* бр. 50/67, 54/70 и 6/73)

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (*Службени йласник РС*, бр. 85/05).

Snežana S. Brkić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.Brkić@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0003-4569-4635

The Principle of Immediacy in Summary Criminal Procedure Under the Serbian Criminal Procedure Code of 2011 (Part Two) (Personal and Temporal Aspects of Immediacy)

Abstract: *This paper focuses on the personal and temporal aspects of the principle of immediacy in summary proceedings under the Serbian Criminal Procedure Code of 2011. There are two exceptions to the rule of irreplaceability of judges in general proceedings, which are also applied mutatis mutandis in the summary procedural form. Article 507, paragraph 3 of the CPC is the only special provision related to the personal judicial aspect of immediacy, reserved exclusively for summary proceedings, aimed at strengthening their efficiency.*

In summary proceedings, there are two specific deviations from the rule of mandatory presence of the accused at the main trial, while the remaining two are possible based on the analogous application of general procedural provisions. The trial of an absent and fugitive accused is not contrary to Article 33, paragraph 4 of the Constitution of the Republic of Serbia, nor to international legal documents. Unlike general criminal proceedings, where the presence of the authorized prosecutor at the main trial is unconditionally required, in summary proceedings, there is one justified exception to this rule for reasons of procedural expediency.

The temporal aspect of the principle of immediacy is better protected in the summary procedural form. This is evidenced by the legal guideline that the main trial in summary proceedings should be completed without interruption whenever possible, as well as the inability to extend the legal deadlines for pronouncing, announcing, and drafting the judgment in writing.

The author concludes that the greatest limitation of the principle of immediacy in summary proceedings is related to the personal party aspect, while its strongest support lies in its temporal aspect. This ensures that this principle in summary proceedings balances, in a specific way, between the demand for its realization and the need for its limitation, in order to promote the idea of efficiency.

Keywords: *principle of immediacy, summary proceedings, absent accused, fugitive accused, continuity and concentration of procedural actions.*

Датум пријема рада: 23. 3. 2025.

Датум достављања коначне верзије рада: 28. 4. 2025.

Датум прихватања рада: 18. 9. 2025.